

במחיצתה של גולדה

שיחות עם יצחק עילם על גולדה מאיר

בתקופה שבין ספטמבר 1985 - פברואר 1986

מראיינת: דרורה בית-אור

העמותה להנצחת זכרה של גולדה מאיר

ראשות הממשלה

1974-1969

אם לנגוע בתקופה שגולדה כיהנה כראש ממשלה, התוכל להוסיף משהו על דברים שטרם נגענו בהם?

סבורני שלא, זולת זאת שגולדה היתה נוהגת להזמיני מפעם בפעם לשיחות קצרות, אשר לרוב לא היו קצרות כל עיקר. כל פעם שקמתי להיפרד, היא ביקשה להוסיף ולשוחח עוד קצת. והיתה לי הרגשה שמנהלי לשכתה הביטו עלי בעין לא אוהדת, כמי שמקלקל את סדר הזמנים שלה, שהם בנווהו בשקידה רבה ובעומס לא קטן. אני מצדי השתדלתי שלא להטרידה מיזמתי, ובמיוחד לא העזתי לבקרה בימי מלחמת ההתשה, וכמובן — בימי מלחמת יום הכיפורים וגם לאחריה.

כמה שנים לאחר שפרשה מתפקיד ראש הממשלה, זימנה גולדה קבוצת חברים שהיו עמיתיה הקרובים בהיותה שרת העבודה למעין מפגש נוסטלגי. במהלך אותה פגישה קם זלמן חן והעלה מחשבה להקים על שמה של גולדה קרן למתן מלגות לימודים לבני נוער מעיירות הפיתוח וישובי הספר, שנוסדו בשעתו ביזמתה ובברכתה של גולדה בימי העליה הגדולה בראשית שנות החמישים. מגמת המציע היתה לקדם את רמת ההשכלה של בני נוער אלה — לא רק למען עצמם, אלא גם לשם שיפור הרמה התרבותית של ישוביהם המרוחקים. החברים הנוכחים קיבלו את ההצעה ברצון ואף התחייבו לתרום לקרן. גולדה היתה נרגשת מן ההצעה הספונטנית ומרוח ההתנדבות שבה היא נתקבלה. היא הביעה מיד את הסכמתה לתת את שמה לקרן, אף שככלל לא רצתה שייקרא שמה על מפעלים כלשהם. במקרה זה, אמרה, היא חשה מחויבות כלפי העליה שהמשרד טיפל בה מבלי שהיתה בידו האפשרות להעניק לאנשים תנאים הוגנים באותן שנים, ובפרט שהפנה אותם לאזורים מרוחקים ושוממים על גבולות הארץ, ואף זה בתנאי מחסור קשים. ומאחר שאין דרך לפצות לאחר המעשה את העולים ההם עצמם, היא חשה חובה כמו המסוכים עמה, לעשות משהו טוב לבניהם ולנכדיהם לפחות עתה. על כן היא שמחה על הזימה הזאת; ואם החברים חושבים שמתן שמה על הקרן עשוי להועיל להצלחתה, היא נותנת לה ברצון את שמה, נוסף על תרומתה כאחד העמיתים.

בשנתיים הראשונות לקיום הקרן, היתה גולדה משתתפת בטקסי חלוקת המלגות והיתה מבקרת ביישובים ומכתתת רגליה בכפרים הנידחים שעל הגבול הלבנוני, משוחחת בהתעוררות עם הסטודנטים ובמיוחד עם הוריהם. כמשתתף בכל אלה, ראיתי על פניה, למרות הטרחה הקשה עליה, הבעת שמחה וסיפוק על כי יש עוד לאל ידה לשפר ולהיטיב משהו שלא ניתן היה לעשות בימים הראשונים לקום המדינה.

השנה מסיימת הקרן עשור לקיומה, ומספר המלגות שהיא הספיקה להעניק מתקרב ל-5000.

פה ארשה לעצמי לשאול, האם הסכמתה של גולדה להקמת קרן על שמה קשורה איכשהו בהרגשתה הבלתי נוחה עקב תופעת הפנתרים בהיותה ראש ממשלה.

אין כל קשר בין השניים. בדברי על המעברות, ציינתי לא פעם כי גולדה הרבתה לבקר בהן ובישובי הפיתוח שקמו. אך לא הזכרתי ביקור כלשהו שלה בשכונות המצוקה, שגודשו באלמנטים החלשים של העלייה ההמונית, משום שביקורים כאלה לא היו. הזכרתי את הפלוגתא בינה לבין מחלקת הקליטה של הסוכנות על מדיניותה לדחוס עולים אל שכונות עוני שהיו קיימות מכבר בקרבת הערים הגדולות, ועוד הוסיפו על כך את איכלוסן ההמוני בשכונות ערביות נטושות כואדי סאליב בחיפה, מוסררה בירושלים וכפר סלמה ליד תל-אביב. כך יצרו במו ידיהם ריכוזים כבדים של עוני ודלות מעבר לכל מידה סבירה, תוך אשליה מסוכנת שליד ערים אלה יצליחו העולים להוציא פרנסתם. קנים אלה של עוני, בערות והזנחה צמחו וגדלו מעבר לתקופת כהונתה של גולדה במשרד העבודה.

שאלה אחרת היא, אם גולדה כחברת ממשלה, ככל יתר חברי הממשלה, לא התעלמה מבעיה חמורה זו עוד בהתהוותה ובטרם הפכה לפצע ממאיר. לצערי, כל הממשלות בישראל התעלמו מן המתרחש בקרב האוכלוסייה של שכונות המצוקה, והדבר נכון גם לגבי העיריות הנוגעות בדבר. הכל התפתח איפוא ככל גידול מוזנח שאין שמים לב אליו.

מה תוכל להגיד על ה"מטבח" של גולדה, שהפך לשם דבר?

ביסוד, היה זה מטבח ככל המטבחים של עקרת בית. מטבח מרווח, נקי ונעים לשבת בו. עם העברת משרדי הממשלה לירושלים, נרכשו לשרים דירות שנקראו "דירות שרד". במקרה של גולדה הוקמה דירת מגורים צנועה על גג בית קיים ברחוב מרכוס. היא הקפידה על כך ששום דבר של מותרות לא יוכנס בבניין הדירה. היו בה חדר מגורים לקבלת אורחים, חדר שינה, עוד חדר שאפשר להלין בו אורח ומטבח מרווח. כל יתר השטח על הגג היה עשוי לשמש מרפסת. ועל אף שגולדה סבלה אז ברגליה, לא הרשתה להתקין מעלית על אף שהדירה היתה, למעשה בקומה הרביעית.

גולדה היתה משתבחת באהבתה לבשל ולאפות. גם אני גרתי באותו בית והייתי רגיל לשבת במטבחה לעתים קרובות, ומה שלא הספקנו לסיים במשרד היינו משלימים לא פעם בישיבה במטבח על כוס תה או קפה. אך גם אחרים היו באים אליה להתייעצויות, ולפעמים היו נקבעים בהתייעצויות אלה במטבח דברים חשובים ואף גורליים. כשהיו מתכנסים לדיון בביתה אנשים מספר, היו יושבים בסלון זמן מה עד שגולדה הספיקה להכין התקרובת. אך לא פעם הוזמנו הבאים ישר למטבח וכך יכלה גם היא לקחת חלק אקטיבי בדיון כבר מראשית ההתכנסות.

כל כך פשוט?

כן, אכן פשוט ביותר. לימים תלו בהתכנסויות אלה אצלה מיני דברים מיסטיים, כאילו במטבח המפורסם הזה רוקחים מזימות, מבשלים כל מיני תבשילים פוליטיים וכיו"ב דברים פיקנטיים. במציאות, מכל מקום, היה זה מטבח של עקרת בית טובה, שלתבשיליה היה "טעם יהודי" והפגישות והדיונים באותו מטבח התנהלו ברוח חברית טובה.

אספר עוד אפיזודה על ביקורו של מרק שאגאל אצל גולדה, שמטעמי כבוד והערכה לאמן הדגול התקיימה הפגישה לא במטבח עצמו אלא סמוך לו, בסלון. כשהכנסת עוד יושבה בבית פרומין, נערכה ב"בצלאל" בירושלים תערוכה גדולה מיצירות שאגאל, בהן רבות שהובאו מחוץ לארץ לתערוכה. ידידי מרדכי נרקיס, מנהל "בצלאל", הציע לי לפתוח במיוחד את המוזיאון לאחר סיום ישיבות הכנסת, לקבוצה מצומצמת של מבקרים. הצעתי זאת לזלמן שזר, והתלהבותו — שלווה כרגיל אצלו בתנועות — קיבצה מיד מספר לא קטן של מצטרפים. עשינו שם כמה שעות מהנות בהילוך מתמונה לתמונה, כשזלמן מבאר אותן ביאור ספונטני ומעניין — גם את אלה שראה כאן לראשונה.

למחרת היום סיפרתי לגולדה על התרשמתי העמוקה מן התמונות ומן הביאורים המאלפים של שזר. לאותו ערב, או למחרתו, הזמינה גולדה את שאגאל, את זלמן ואותי לכוס תה בביתה. ובזמן שגולדה היתה עסוקה בהכנות לקבלת פני אורחיה, עמדנו שלושתנו על המרפסת והתפעלנו מן הנוף הקסום המתגלה בירושלים בשעת דמדומים. בין שאגאל לשזר התפתחה שיחה ערה על ההשפעות של ימי הילדות על אמן יוצר, והנה גולדה קראה לנו פנימה. ופה נפתח מחזה לא רגיל. כל השלושה, שנסיבות עיסוקיהם מנעו מהם לדבר בלשון אמם, עברו לדבר אידיש בחום ובהתלהבות כמי שהשתחרר ממגבלות הנכר, ואידיש עסיסית קלחה. הרגשתי כאילו שלושתם חזרו לימי ילדותם או נעוריהם.

גולדה, שלא הצליחה לבקר בתערוכה, סיפרה לשאגאל על התרשמתי מכמה מן התמונות ושאלה אותו לפשרן. למשל, למה זה יושב הכנר על הגג, ולמה מרבה שאגאל להכניס בתמונותיו תרנגול, ולמה יש לפרה הבעה כה אנושית המעוררת רחמים וכו'. ושאגאל השיב כי כל מה שהוא מצייר נובע מרשמים חזקים מתקופת ילדותו. כילד הוא התרשם מן התרנגול שהיה בחצר ביתם בויטבסק, שכל בוקר היה קופץ על הגדר ומכריז בחוצפה על ראשית היום, כאילו הוא היחיד הרשאי לבשר בואו. זכר חוצפתו של תרנגול זה לא עזבה את שאגאל ימים רבים, ובלי משים הוא ממשיך "לקפוץ" ממש אל תמונותיו. ואשר לפרה, סיפר שאגאל שהיה לו דוד שעסק במסחר בבהמות לשחיטה. בילדותו היה מתבונן ברחמנות בבהמה המסכנה. רחמי אלה ליוו אותו שנים רבות, ולכן הוא מוסיף לבטא את סבלה של הפרה שנועדה לשחיטה ברחמים גדולים ובחמלה, המתייחסת בעצם לסבלם של אנשים.

ואז חזרה גולדה ושאלה אותו אם שמע בילדותו ביטוי שיגרתי באידיש על הקבצנים המהלכים בעיירות לקבץ נדבות — "גייען איבער די הייער", (שתרגומו המילולי הוא "ללכת מעל הבתים"), והאם האנשים הנראים בתמונותיו כאילו הם מהלכים על פני הבתים יש לראותם כהמחשה מילולית של אותה אימרה באידיש. ופתאום אורו פניו של שאגאל, ובהתלהבות של ילד הוא אומר: כלל לא חשבתי על כך, אך נראה שהביטוי הזה הוסיף להדהד באוזני ובתודעתי, ובלי משים שמתי את היהודים הטובים שלי לרחף על פני גגות הבתים.

***

נעבור עתה לאמירתה של גולדה על שבע שנותיה היפות והמאושרות במשרד העבודה. התוכל להגיד מתי היא ביטאה תחושה זאת, האם בהשוואה לשנים אחרות פחות מספקות, או מתוך רטרוספקט והתרחקות מן הימים הקשים. או שמה הפרספקטיבה,

המאפילה על הצללים שחלפו והמבליטה את נקודות האור והסיפוק, גרמה לאמירה זאת.

בניסוח שאלתך מצוי כבר גרעין של תשובה. ברור שדברים כאלה יכלו להיאמר רק תוך התרחקות כלשהי מימי העשייה ומתוך השוואה עם העשייה המאוחרת יותר. גם העשייה ההיא, בימי הזוהר, כביכול, היתה מלאה מתח וריגוש ויכלה להיעשות רק בכוח הצינוי הפנימי לגבור על אין-סוף מכשולים, כשהזמן והאמצעים אינם עומדים לרשותך, אלא רק ההכרה שאתה חייב לעשות, להוסיף ולעשות בהתמדה ולא להרפות, ולשוב ולנסות עד שתושג התוצאה הנדרשת.

ועשיה בתחום זו אינה נגמרת כל עיקר ומתחדשת בהתמדה על הצלחותיה וכשלונותיה. וכשהמעמים על גבו מעמסה מעין זאת — ואין גבו נשבר מכובד המשא, אלא רק מתכופף קמעה, ורוחו מוסיפה להיות איתנה ונכונה להמשיך ולשאתה ללא רתיעה, הרי למרות כל מה שסיפרתי על הקשיים שהיו מנת חלקה של גולדה במאמץ העילאי במשך שבע שנות כהונתה כשרת העבודה, אין לחלוק כלל על כך שהיה טעם לאמירתה זאת. גולדה היתה מודעת, כנראה, למאזן החיובי של שנות כהונתה אלה חרף מכשולים אין ספור בדרך להישגים העיקריים:

א. כמאה ושמונים אלף יחידות דיור של קבע מכל הסוגים נבנו במשך שש מכלל שבע שנות כהונתה. אלפי כיתות לימוד, לרבות בתי-ספר מקצועיים וחקלאיים וכן גני ילדים ובתי תינוקות. מספר זה של דירות שקול כנגד מחצית כל הדירות שבנה הישוב היהודי בארץ מאז חידוש העליה עם גמר מלחמת העולם הראשונה ועד לקום המדינה.

ב. ייזום ובניין של למעלה משלושים ישובים עירוניים חדשים בחבלי הארץ המרוחקים והשוממים או בצפון ובדרום, המוכרים היום כערי פיתוח. ההתחלות הקשורות הללו הניבו עם הזמן תוצאות מרנינות: נתרקמו בהן חיי קהילה יפים ומתקדמים ברוח ובחומר.

ג. כחצי מיליון תושבים הופנו לאזורים שהיו ריקים מנוכחות יהודית, ומרביתם באו מקרב העולים. היה זה מעשה לא קל, ואולי גם אכזרי במידה מסוימת, שכן עיקר העול למצוות פיזור האוכלוסיה רבץ על העולים. חלקם של הוותיקים במעשה רב זה, שהיתה בו ברכה לפיתוח הארץ, היה מצומצם יחסית.

ד. רבבות עולים חסרי מקצוע רכשו לעצמם ידע ובקיאות במקצועות ומשלחי-יד רבים ומגוונים, שאיפשרו להם להשתלב בכל עורקי החיים הכלכליים המתפתחים, הודות לפעילותו של משרד העבודה בהכשרת מבוגרים ובני נוער.

ה. ואחרון אחרון — המכלול המסועף של חוקי עבודה והקמת המוסד לביטוח-לאומי.

הנה כיי-כן, אין זו התרפקות רומנטית על הימים היפים, כביכול, שחלפו ואינם עוד, כי אם חשבון נפש מפוכח ומאזן חי של מעשים נועזים על אכזבותיהם והצלחותיהם, של מאבקים וכשלונות, מאמצים וחיפושי דרך בלתי נלאים, עם כל המיית הלב והחרדה שמעשיך ישיגו מטרתם למען טובת בני אדם. וכהוכחה שאין זו ראייה סובייקטיבית שלה בלבד, מן הראוי לציין כי כך ראו את הדברים גם עמיתיה-שותפיה לעמל ולמעשה המפואר הזה.

ואם לחזור, עם סיום שיחותינו אלה, אל המושג שגולדה טבעה על "שבע השנים היפות והמאושרות בחייה" — ואכן הן, כנראה, היו כאלה — דומני שאף יעקב אבינו השתבח בהרגשה מעין זו משהפציע השחר לאחר ששרה כל הלילה עם המלאך ויכול לו. היה זה

בשבילו אושר וסיפוק על שהצליח לעמוד במבחן. ולכן, שבע שנות מאבק כאלה של גולדה, אמנם לא עם מלאכים אלא עם בני־אדם, ששרתה ללא הרף למען טובתם של האנשים במצוקתם הנוראה, בצדק נחשבו בעיניה כמאושרות. וזו הערכה שרבים יכולים להצטרף אליה.

★★★